

Perusopetus

Den grundläggande
utbildningen

Ihmisoikeudet on lähtökohtaisesti huomioitu melko hyvin perusopetusta määrittävissä asiakirjoissa. Ihmisoikeudet on kirjattu opetuksen ja kasvatuksen tavoitteiksi sekä perusopetusta koskevassa lainsäädännössä että perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa vuodelta 2004. Kirjaukset eivät ole kuitenkaan varmistaneet ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteutumista kouluissa. Koulutuksen järjestäjät, rehtorit ja opettajat eivät tunnu mieltävän opetussuunnitelman arvopohjaa riittävän velvoittavaksi.

I princip beaktas de mänskliga rättigheterna rätt väl i de dokument som reglerar den grundläggande utbildningen. Både i lagstiftningen gällande grundläggande utbildning och i grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen (2004) har de mänskliga rättigheterna skrivits in bland målen för undervisningen och fostran. Dessa skrivningar har ändå inte förmått garantera att människorättsfostran och människorättsutbildning förverkligas i skolorna. Utbildningsarrangörerna, rektorerna och lärarna verkar inte uppfatta läroplanens värdegrund som tillräckligt bindande.

TÄSSÄ ARTIKKELISSA tarkastellaan ihmisoikeuskasvatuksen eri osa-alueiden toteutumista perusopetuksessa olemassa olevan tutkimus- ja selvitystiedon valossa. Materiaalina on käytetty opettajankoulutuslaitoksille lähetettyä kyselyä (2013), kansalaisjärjestöjen esittämiä lausuntoja sekä kirjoittajan omia kokemuksia luokanopettajan, erityisluokanopettajan ja opettajien täydennyskouluttajana.

Ihmisoikeudet on lähtökohtaisesti huomioitu melko hyvin perusopetusta säätelevissä asiakirjoissa. Ihmisoikeudet on kirjattu opetuksen ja kasvatuksen tavoitteisiin sekä perusopetusta koskevassa lainsäädännössä (valtioneuvoston asetus 422/2012) että perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallituksen määräys 1/011/2004). Lisäksi ne on kirjattu opetussuunnitelman perusteiden arvopohjaan.

I DEN HÄR ARTIKELN granskas hur olika delområden inom människorättsfostran förverkligas inom den grundläggande utbildningen mot bakgrunden av forsknings- och utredningsrön. Som material har använts en enkät som riktats till institutionerna för lärarutbildning (2013), utlåtanden från frivilligorganisationer och skribentens egna erfarenheter av att fortbilda klasslärare, specialklasslärare och lärare.

I princip beaktas de mänskliga rättigheterna rätt väl i de dokument som reglerar den grundläggande utbildningen. Både i grundläggande utbildning gällande lagstiftning (Statsrådets förordning 422/2012) och i grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen (Utbildningsstyrelsens föreskrift 1/011/2004) anges de mänskliga rättigheterna bland målen för undervisningen och fostran. Dessutom har

Vuonna 2010 ihmisoikeudet lisättiin opetus-suunnitelmaan luokkien 7-9 historian opetuksen uudeksi sisältöalueeksi (Opetushallituksen määräys 41/011/2010).

Kyseiset kirjaukset eivät ole kuitenkaan riittäneet varmistamaan ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteutumista kouluissa. Vaikuttaa siltä, että koulutuksen järjestäjät, rehtorit ja opettajat eivät miellä opetussuunnitelman arvopohjaa riittävän velvoittavaksi. Myöskään kansainvälisten ihmisoikeussopimusten, kuten lapsen oikeuksien sopimuksen velvoittavuutta ei ole täysin sisäistetty.

Opettajien kouluttajien sekä rehtoreina ja opettajina toimivien alhainen tietotaso ihmisoikeuksista, ihmisoikeussopimusten sisällöistä ja velvoittavuudesta on ongelma koko perusopetuksen alueella. Opettajien koulutus ei pääsääntöisesti sisällä ihmisoikeusopetusta, joten ihmisoikeustiedon hankkiminen ja välittäminen on lähinnä yksittäisten opettajien oman kiinnostuksen ja aktiivisuuden varassa. Tähän ovat kiinnittäneet huolestuneena huomiota myös kansainväliset ihmisoikeuselimet (UPR 2012, Lapsen oikeuksien komitea 2011).

Lisäksi ihmisoikeuskasvatys annetaan kouluissa usein vastuualueeksi yhdelle opettajalle

de skrivits in i värdegrunden för läroplansgrunderna. År 2010 fogades det nya innehållsområdet människorättsfrågor och mellanfolkligt samarbete till läroplanen i fråga om undervisningen i historia i årskurserna 7-9 (Utbildningsstyrelsens föreskrift 41/011/2010).

Dessa skrivningar har visat sig ändå inte garantera att människorättsfostran och människorättsutbildning verkligen ges i skolorna. Det förefaller vara så att de som ansvarar för ordnandet av utbildningen, rektorerna och lärarna inte uppfattar läroplanens värdegrund som tillräckligt bindande. Inte heller verkar de helt inse att de internationella människorättskonventionerna, bland dem konventionen om barnets rättigheter, har bindande verkan.

Den anspråkslösa kunskapsnivån hos dem som utbildar lärare samt hos rektorer och lärare när det gäller de mänskliga rättigheterna samt människorättskonventionernas innehåll och bindande verkan är ett problem inom hela den grundläggande utbildningen. I lärarutbildningen ingår i allmänhet ingen undervisning om mänskliga rättigheter. Det är orsaken till att det närmast är enskilda lärares intresse och aktivitet som avgör hur kunskaper om de mänskliga rättigheterna inhämtas och förmedlas. Också

ja sidotaan kuuluvaksi yhteen oppiaineeseen. Ihmisoikeuskasvatuksen kokonaisvaltaiseen toteuttamiseen ja oppilaiden oikeuksien kunnioittamiseen koulun toimintaympäristössä ei siten taata riittäviä edellytyksiä.

Mitä tulee opetuksen toimintaympäristöön ja -kulttuuriin, keskitytään selvityksessä perusopetuksessa havaittuihin esteisiin ihmisoikeuksia kunnioittavan toimintakulttuurin luomisessa. Tällaisia ovat suomalaisissa peruskouluissa erityisesti inklusion puutteellinen toteuttaminen, kiusaamisen laajuus, oppilaiden osallisuuden vähäisyys, lasten ja nuorten heikko kouluviihtyvyys ja häiriökäyttäytyminen.

Tarkastelun johtopäätöksenä on, ettei oikeus ihmisoikeuskasvatukseen toteudu tällä hetkellä perusopetuksessa kansainvälisten sopimusten ja suositusten edellyttämällä tavalla. Viranomaisten ja koulujen sijasta toteutus on käytännössä edelleen pääasiallisesti kansalaisjärjestöjen vastuulla.

Periaatteellisella, ideologisella ja koulutuspoliittisella tasolla ei kuitenkaan näyttäisi olevan merkittäviä esteitä ihmisoikeuskasvatustavoitteiden toimeenpanemiselle. Haasteet näyttäisivät olevan ensisijaisesti opetuksen käytännön toteutuksessa.

internationella människorättsorgan (UPR 2012, kommittén för barnets rättigheter 2011) har i bekymrade ordalag påpekat detta.

Dessutom är det i skolorna ofta så att en enda lärare tilldelas ansvaret för människorättsfostran, som kopplas till ett enda läroämne. Därmed garanteras inte tillräckliga förutsättningar för att genomföra människorättsfostran på ett helhetsinriktat sätt och att respektera elevernas rättigheter i skolmiljön.

Vad undervisningens verksamhetsmiljö och verksamhetskultur beträffar tar utredningen fasta på de hinder för uppkomsten av en verksamhetskultur med respekt för de mänskliga rättigheterna som har noterats i den grundläggande utbildningen. Med dylika hinder avses särskilt den bristfälliga inklusionen i grundskolorna i Finland, mobbningen, elevernas bristande delaktighet, den omständigheten att många barn och unga trivs dåligt i skolan och förekomsten av störande beteende.

Slutsatsen är att rätten till människorättsfostran i den grundläggande utbildningen i dagens läge inte förverkligas enligt vad som internationella konventioner och rekommendationer förutsätter. I praktiken är det alltså huvudsakligen frivilligorganisationerna som ansvarar för människorättsfostran, inte myndigheterna och skolorna. Varken på ett principiellt, ideologiskt eller utbildningspolitiskt plan verkar det emellertid finnas allvarliga hinder för att uppfylla målen för människorättsfostran. Det praktiska genomförandet av undervisningen förefaller att vara den största utmaningen.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toimeenpanon velvoittavuus on kirkastettava perusopetuksen järjestämisessä

Opetusviranomaisten ja rehtoreiden täydennyskoulutukseen on lisättävä ihmisoikeuskoulutusta. Koulutuksen järjestämisestä vastaavien tahojen ihmisoikeustietoisuus ja -osaaminen on keskeinen edellytys ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteutumiseksi käytännössä.

2. Opettajien koulutukseen on sisällytettävä ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen sisällöt

Opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen on integroitava perustiedot ihmisoikeussopimusten sisällöistä lapsen oikeuksien komitean ja kansallisten politiikkaohjelmien suositusten mukaisesti.

Sekä opetus- että kasvatustehtävä on huomioitava tasavertaisesti perusopetuslaissa asetettujen tavoitteiden mukaisesti.

3. Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus on huomioitava perusopetussuunnitelman uudistusprosessissa

Uusi opetussuunnitelma valmistuu vuonna 2014 ja otetaan käyttöön vuonna 2016. Uudistuksessa on varmistettava, että ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tavoitteet huomioidaan läpäisyperiaatteella kaikissa oppiaineissa. Sen lisäksi tulee varmistaa, että ihmisoikeudet sisällytetään nimettyihin vastuuoppiaineisiin kuten

ÄTGÄRDSFÖRSLAG

1. Det bör klargöras att ordnande av människorättsfostran och människorättsutbildning är en bindande förpliktelse

Människorättsutbildning bör inkluderas i fortbildningen av undervisningsmyndigheter och rektorer. Kunskaper i och medvetenhet om mänskliga rättigheter hos dem som ansvarar för ordnande av utbildningen är viktigt för att människorättsfostran och människorättsutbildning skall kunna genomföras i praktiken.

2. Innehållen i människorättsfostran och människorättsutbildning bör tas med i lärarutbildningen

Grundläggande kunskaper i människorättskonventionernas innehåll bör integreras i grund- och fortbildningen för lärare i enlighet med rekommendationer från kommittén för barnets rättigheter och de nationella program som styr barn- och ungdomsarbetet. Undervisningsaspekten och fostringsuppgiften bör beaktas jämbördigt i linje med målen för lagen om grundläggande utbildning.

3. Människorättsfostran och människorättsutbildningen bör beaktas när läroplanen för den grundläggande utbildningen revideras

En ny läroplan fastställs 2014 och tas i bruk 2016. Vid revideringen gäller det att se till att målen för människorättsfostran och människorättsutbildning beaktas enligt genomströmningsprincipen i alla läroämnen. Dessutom gäller det att säkerställa att de mänsk-

historia, katsomusaineet, äidinkieli ja kirjallisuus ja maantieto.

4. Oppilaiden osallistamisessa tulee korostaa yhdenvertaisuutta ja laajaa osallistumista

Ihmisoikeussopimusten periaatteiden mukaisesti tavoitteena tulee olla kaikkien oppilaiden osallistumisen mahdollisuus kaikessa toiminnassa. Tästä näkökulmasta esim. perinteinen oppilaskuntamalli ei yksinään riitä, koska se liian usein osallistaa toimintaansa vain pienen, aktiivisen joukon oppilaita. Erityistä huomiota on kiinnitettävä erityistä tukea vaativien oppilaiden opetuksen järjestämiseen ja inklusion edistämiseen.

5. Lapsen oikeuksien toteutumisen tulee olla keskiössä perusopetuksen haastavissa tilanteissa

Perusopetuksessa esiintyvän häiriökäyttäytymisen ehkäisemiseen etsittävien keinojen tulee kunnioittaa lapsen oikeuksia. Näitä keinoja tulee etsiä ensisijaisesti pedagogisista ratkaisuista. Opettajien työn arvostusta tulee edistää ja vanhempien, huoltajien ja opettajien yhteistyötä kehittää.

Peruskoulun muutosprosessi ihmis-oikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tavoitteita tukevaksi vaatii eri toimijoilta, viranomaiset, opetushenkilökunta ja vanhemmat mukaan lukien, asenteellisia ja organisatorisia muutoksia, mutta myös tiettyjen rakenteelliseksi muodostuneiden toimintatapojen purkamista.

liga rättigheterna inkluderas i särskilt utsedda ansvarsmännen, t.ex. historia, livsåskådningsämnen, modersmålet och litteraturen samt geografi.

4. Jämlikhet och delaktighet på bred bas bör betonas vid elevernas deltagande

I enlighet med människorättsprinciperna bör målet vara att alla elever har möjlighet att delta i all verksamhet. Den traditionella elevkårsmodellen kommer här till korta, eftersom den alltför ofta engagerar bara en liten skara aktiva elever. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt att ordna undervisning för elever med behov av särskilt stöd och främja inkludering.

5. Att tillgodose barnets rättigheter bör vara centralt när utmanande situationer uppstår inom den grundläggande utbildningen

När man förebygger störande beteenden bör barnets rättigheter respekteras. I första hand bör man tillgripa pedagogiska lösningar. Värdesättningen av lärarnas arbete bör främjas och samarbetet mellan föräldrar, vårdnadshavare och lärare bör utvecklas.

Att åstadkomma förändringar som stöder målen för människorättsfostran och människorättsutbildning i grundskolan förutsätter att de olika aktörerna – myndigheterna, undervisningspersonalen och föräldrarna medräknade – förmår ändra sina attityder. Även organisatoriska förändringar behövs. Därtill är det nödvändigt att frångå vissa verksamhetssätt som har kommit att bli strukturella.